

Küreselleşme-Terörizm İlişkisi ve 11 Eylül 2001 Terör Saldırılarının Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikasına Etkisi

Şahin Çaylı¹

Özet

Hızla gelişen ve değişen dünyada Küreselleşme kavramı yaşanan süreçlerin merkezinde yer almaktadır. Soğuk Savaş'ın bitmesi sonrasında güvenlik alanında önemli değişimlerin yaşandığı uluslararası sistemde mevzi kazanan kavramlardan birisi de Terörizm kavramıdır. 11 Eylül 2001'de ABD'de yaşanan terör saldırıları 21. Yüzyılın en önemli olaylarından birisi olarak kabul edilmektedir. Bu saldırıların tarihin önemli olaylarından birisi olarak kabul edilmesinin nedeni, Sovyetlerin yıkılması ile tek kutuplu dünyada tek süper güç haline gelen ABD'de gerçekleşmesidir. Çalışmanın amacı terörizmin küreselleşmesi ile 11 Eylül 2001 saldırılarının ABD dış politikasında ortaya çıkardığı etkiyi ortaya koymaktır. Çalışma sonucunda ABD dış politikasında 2001 sonrasında önemli değişimler ortaya konulmuştur. Terörizm ile mücadele politikaları izleyen ABD bir taraftan prestij ve güç kaybederken diğer taraftan izlediği güvenliğe dayalı politikalarla gücünü muhafaza etmeye çalışmıştır. Dünyadan ABD dış politikasına tepki olarak yükselen sesler ile birlikte yeni bir dünya düzenine doğru gidildiği anlaşılmıştır.

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı küreselleşmenin bir fenomen haline geldiği dünyada, bu fenomenin aynı zamanda tüm dünyada yayılan bir diğer kavram olan terörizm ile olan ilişkisini ortaya koymaktır. Küreselleşen dünya ve yayılan terörizm ile küreselleşen terörizmin tüm dünyada ortaya çıkardığı etki incelenmiştir. Küreselleşen terörizmin içeriği hızla büyümektedir ve bu çalışma kapsamında yapılan analizde literatürün daha fazla gelişmesine katkı yapacaktır.

1 Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, sahincayli@duzce.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0001-7855-524X>

Bu çalışmada 11 Eylül terör olaylarının seçilmesinin nedeni bu olayın etkilerinin tüm dünyayı etkilemesi ve etkilemeye de devam ediyor olmasıdır. 21. Yüzyılın en büyük saldırısı olan 11 Eylül terör olaylarının dünyanın en büyük gücü olan ABD'ye olan etkisi hala incelenmeye devam edilmektedir. Küreselleşmeyi en fazla etkileyen ve yönlendiren devlet olan ABD'nin 11 Eylül olayları sonrası verdiği tepkiyi tüm dünya yakından takip etmiştir. ABD'nin aldığı dış politikadaki kararlar ve politikaların, küresel terörizmin daha da yayılmasını tetiklediği görülmüştür. Bu çalışma 2001 sonrasına ışık tuttuğu gibi bundan sonrasında da Küreselleşen Terörizmin anlaşılması ve ABD'nin küresel terörizmle mücadele politikalarının incelenmesinde katkı yapacaktır.

11 Eylül terör saldırıları sonrasında ABD dış politikasında alınan kararlarla tüm dünyada uluslararası sistemi, güç dengesini ve küreselleşmenin yönünü etkilemiştir. Bu kapsamda çalışmada Bush, Obama, Trump ve Biden dönemlerinde terörle mücadele kapsamında alınan kararlar incelenerek, ABD'nin küreselleşmeyi de kullanarak küreselleşen terörizm ile nasıl güç devşirdiği analiz edilmiştir. Çalışmanın tartışma kısmında ABD'nin El-Kaide ve DEAŞ'a karşı politikaları, Afganistan ve Irak İşgalleri incelenmiştir.

Çalışma sonucunda küreselleşen terörizmin ortaya koyduğu etki analiz edilmiştir. 11 Eylül 2001'de gerçekleşen terör olayları sadece ABD'yi değil tüm dünyayı etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. ABD, 11 Eylül terör saldırılarından en olumsuz etkilenen ülke olmasında rağmen, bu terör olaylarını araçsallaştırarak, terörle mücadele politikalarının meşru zeminini hazırlamış ve bu politikalarla güç devşirmiştir. ABD'nin, terörizmle mücadele politikalarını tüm dünyaya yayarak yayılcı ve emperyalist politikalarını tüm dünyaya taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma konusunun seçiminde özgünlüğü, alana ve literatüre katkısı göz önünde bulundurulmuştur. Çalışmada veri toplama yöntemi ile yerli ve yabancı literatür incelenmiş, gerekli veri tabanları, kitaplar, bültenler, süreli yayınlar, kütüphane ve web taramaları yapılmıştır. Çalışma kapsamında seçilen teorik kısım ile seçilen örnek olay arasındaki birbirlerini açıklayan analize dayalı bağlantıya göre çalışma kurgulanmıştır.

1. TEORİK KAPSAM: KÜRESELLEŞME VE TERÖRİZM İLİŞKİSİ KAPSAMINDA KÜRESELLEŞEN TERÖRİZM

Farklı küreselleşme tanımlarını literatürde bulmak mümkün olmakla birlikte; Giddens küreselleşmeyi uzak mesafelerde yaşananların yerel olayları karşılıklı etkilemesi ve toplumsal ilişkilerin dünya genelinde yoğunlaşması olarak tanımlamaktadır. Gilpin, küreselleşmeyi dünya ekonomisinin

entegrasyonu olarak görmektedir. Scholte küreselleşmeyi insanlar arasında ülke sınırlarını aşkın ilişkilerin artışı olarak görmektedir. Harvey ise zaman ve mekan sıkışması olarak tanımlamaktadır (McGrew, 2014: 67).

Küresel kelimesi yüzyıllardır var olmasına rağmen bu sözcük uluslararası ilişkiler alanında 1960 yılından itibaren kullanılmaya başlamıştır. Kavram olarak dünyanın küçülmesini ve devletlerin birbirine olan bağlılığını ifade eden Küreselleşme; ticaret, askeri ittifak ve küresel emperyalizm yollarıyla etkisini artırmaktadır. Küreselleşme; Ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel düzenlemeler üzerinde coğrafya faktörünün getirdiği kısıtlamaların kaldırıldığı bir sosyal süreç olarak da tanımlanabilmektedir (Tuncer, 2006: 32).

Küreselleşme daha iyi bir hayat arayışı kapsamında ticaret, din, politika ve savaş gibi unsurlar ile tüm dünyada yayılır. Küreselleşme uzun dönemli bir döngüsel süreç olarak tanımlanmış ve farklı dönemlerde başka küresel çağların yaşandığı varsayılmaktadır. Her biri kendi başlangıç noktasına sahip bir dizi dönem olarak da görülen küreselleşmenin çoklu başlangıç noktalarının belirleyici tarihsel olaylarda yer aldığı ileri sürülmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan küresel süreçler daha geniş imkanları beraberinde getirmiştir (Ritzer, 2011: 79)

Ulaşım, iletişim, bilgi, ticaret ve ekonomideki değişimler ulus devletleri doğrudan etkilemektedir. İnsanların daha fazla etkileşmesi ile birlikte farklı kültürler ve medeniyetler birbirine karışmaktadır. İnsanların yaşantılarının değişmesi ve dönüşmesi ile birlikte ekonomi, siyaset, ticaret, güvenlik kavramları ve uygulamaları da buna ayak uydurmaktadır. Sınırların bazı alanlarda kalktığı bazı alanlarda ise yeni sınırların olduğu dünya yeni bir dünya düzenine doğru evrilmektedir (Yamakoğlu, 2001: 144).

Küreselleşme sınıflar arası eşitsizlikleri ve sosyal kutuplaşmayı artırmıştır. Yoksulluk ve eşitsizliğin ortaya çıkardığı etkiler mevcut düzenin değişmesi yönündeki istekleri artırmaktadır. Ekonomik eşitsizlikler siyasi istikrarsızlığı beraberinde getirdiği gibi, grupları şiddet noktasında eğilimli hale getirmektedir. Yoksulluk sıklıkla teröristler tarafından kullanılan bir araç haline gelmiştir. Özellikle altyapı sıkıntısı çeken ve modernleşme yolunda adım atan ülkelerde ortaya çıkan yoksulluk şiddeti de beraberinde getirmektedir (Yurtsever, 2023: 19).

Küreselleşmenin getirdikleri ile birlikte ulus devletlerin yanında güçlenen Uluslararası Para Fonu(IMF), Dünya Bankası, Kuzey Atlantik Anlaşması Örgüt (NATO), Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası örgütler dikkat çekmektedir. Çok uluslu şirketler ve hükümet

dışı örgütlenmelerinde etkisini artırdığı küresel bir dünya dikkat çekmektedir (Goldstein ve Pevehouse, 2017: 56). Bu küresel örgütlenmelerin kuruluşunda ve yönetiminde ABD'nin etki kapasitesi dikkat çekmektedir.

Ülkeler arası, ekonomi, siyaset, kültür alanındaki karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin yaygınlaşması, derinleşmesi ve hızlanması küreselleşme olarak tanımlanmaktadır. Dünyanın herhangi bir yerinde ortaya çıkan bir gelişme, 2008 ekonomik krizinde ABD'de olduğu gibi, dünyanın diğer bölgelerinde ciddi sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu yaygınlaşma sürecinin etkileri, salgın hastalıklar veya terörde olduğu gibi, güçlü bir şekilde hissedilmektedir. Yaygınlaşma ve derinleşme süreçlerinin etkileri ise, Arap Bahar'ında olduğu gibi, çok hızlı bir şekilde yaşanmaktadır (Keyman, 2014: 498-499). Bugün küreselleşme, uluslararası arenada benzeri görülmemiş şekilde girift ve karmaşık ilişkileri işaret ederken, artık terör de dahil olmak üzere siyasi, ekonomik, güvenlik, çevre ve sağlık gibi toplumsal alanlardaki sorunların devlet sınırlarını aştığı bir ortamı ifade etmektedir (Atatorun, 2024: 321).

Soğuk Savaş'taki bloklar arası mücadelenin bitmesi ile çevre ülkeleri arasındaki homojenlik daha da artmıştır. Uluslararası destekler olmaksızın devlet kontrolündeki kalkınma stratejilerinin başarıya ulaşma ihtimali çok zayıflamıştır. Merkez ve çevre ülkeleri arasındaki karşılıklı bağımlılık ve sermayenin sınırları aşır ortaya çıkardığı etki çok değişkenli bir denklem ortaya çıkarmaktadır. Bu denklemin içine çarpan etkisi ile dahil olan işsizlik, fakirlik, yoksulluk gibi unsurların yanında çevre ülkelerinin merkez ülkelere karşı yapabilecek çok fazla bir şeyin olmayışı da eklenince kompleks bir yapı ortaya çıkmaktadır (Gürbüz, 1998: 486-487).

Küreselleşme ile birlikte devlet yegane güç merkezi olmaktan çıkmış ve devlet dışı yapılanmalar mevzi kazanmıştır. Dünya politikasında yapısal değişimler ile devletlerin ekonomik krizlere çare aramak ve terörizmle mücadele etmek gibi görevleri devam etmektedir. Devletler bu ihtiyaçlarını karşılayabilmek için sınır ötesi işbirliklerini artırmak durumunda kalmaktadırlar. Küreselleşme ile savaşın asimetrik türünün ve terörizmin arttığı bir dünyada, ulus devletin önemi etkisini sürdürmektedir (Karaosmanoğlu, 2014: 13).

Uluslararası siyasete yön veren devletler başta ABD olmak üzere, terörü bir sınırının olmadığı yeni bir savaş biçimi olarak kabul etmişlerdir. Bu duruma en iyi örnek 11 Eylül olayı sonrası NATO'nun 5. Maddeyi işletmesidir. Ulus devletlerin terörün tanımı konusunda anlaşamaması yada imzalanan anlaşmalara uymamaları uluslararası sistemde terör kaynaklı kaos ortamını beslemektedir. Buna en iyi örneklerden birisi Avrupa Birliği'nin IRA ve ETA gibi örgütleri terörist örgütler listesine alırken PKK ve DHKP-C gibi

örgütlere karşı aynı hassasiyeti göstermemesidir (Güzel, 2002: 18). Ulus devletler sadece ve sadece kendi çıkarlarına odaklandıkları için uluslararası sistemde artan problemlere bir de terör/terörizm üzerindeki anlaşmazlıklar eklenmektedir. Ülkeler terörün yıkıcı etkileri kendilerine döndüklerinde daha hassas politikalar izlemektedirler.

Geniş içerikli bir kavram olan Terörizm, bir azınlığın şiddet yolu ile iradesini, halkın çoğunluğuna kabul ettirmek üzere kullandığı bir araçtır. Terör zorlama, cebir, şiddet içeren bir eylemdir. Terörizm; zor/şiddet, güdü/amaç, örgütlülük, sistemlilik, süreklilik, hiçbir değeri önemsememe, yakın amacın toplumda kaygı ve korkunun ortaya çıkarılması gibi yapısal özellikler taşımaktadır. Terör suçları genel olarak devlet otoritesini sarsma, ulusal bütünlüğü parçalama, hukuksal düzeni değiştirmeye yöneliktir (Sandıklı, 2011: 7-8).

Soğuk Savaş sonrası küreselleşmenin önündeki tüm engellerin ortadan kalktığına yönelik analizler 11 Eylül saldırıları ile yeniden düşünölmeye başlamıştır. Bu olay sonrası ‘medeniyetler çatışması’ tezini savunanlar daha ön plana çıkmıştır. 11 Eylül terör saldırıları din felsefesinden siyaset felsefesine, dil felsefesinden siyaset bilimine, uluslararası ilişkilerden teolojiye kadar birçok alanda yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir (Taslaman, 2007: 10)

Terörün sınır aşan yayılmacı karakteri ve barışı tehdit eden saldırgan yapısı, devrimler ve şehirleşme gibi etkenler ile daha yaygın hale geldiği tespit edilmektedir. Terörizmin, kullanılan materyaller, teknik, taktik ve stratejiler, silah ve haberleşme sistemleri, organizasyonel yapısı ve yüksek teknolojiyi kendi amaçları için kullanabilmeleri ile uluslararası sistemde önemli bir etki kapasitesine ulaştığı söylenilebilir. Hâkim olan liberal düzene karşı başkaldırıların ayaklanma ve isyana dönüşmesi şiddeti kıtalar arası olarak küreselleştirmiştir (Caşın, 2008: 257).

Terörün dış dinamikleri arasında; açık yada gizli bir devlet desteği, istihbarat örgütleri, Araştırma enstitüleri, sivil toplum örgütleri, uluslararası örgütler, örgütün fiziki yapısı, siyasi yapısı, askeri yapısı, medya örgütlenmesi, eğitim ve sağlık gibi farklı parametreler bulunur. Terörün iç dinamikleri arasında siyasi ve askeri yapısı, eğitim birimleri, propaganda ve ajitasyon sistemi bulunur. Terörün kültürel dinamikleri ise Felsefi, ideolojik, teorik, sanat ve medya gibi çeşitli unsurların bir araya getirilmesiyle oluşturulur (Bal, 2003: 28-29).

Hedef alınan rejimi, sistemi ve düzeni şiddet yolu ile yıkmayı hedefleyen ve yerine kendi ideolojileri doğrultusunda yeni bir yönetim hedefleyen terörizm kavramının 11 Eylül ile içeriğinde değişimler yaşanmıştır. Teröristler bu

olayla büyük bir yıkım ortaya çıkardıkları gibi yerine herhangi bir alternatif koyulmadığı için, terör vahşetinin boyutları gittikçe büyümüştür (Örgün, 2001: 12).

Dünya nüfusunun hızlıca artması, ekonomik gelişmeler, sosyal ve siyasi devrimler, devletler arası güç ve çıkar mücadelesi küresel dünyanın görünen yüzü olmuştur. Uluslararası sistemde devlet sayısındaki artış ile, devlet dışındaki yapılanmalar bağlamında da genişleme söz konusudur. Terör örgütleri hedefleri, amaçları, yöntemleri, nicelikleri, taktik, teknik ve stratejileri itibariyle artış göstermiştir (Sevinç ve Babahanoglu, 2019: 970).

Aynı terör örgütünün farklı milletlerden üye barındırması belirli bir düşman algısının ortadan kalkması ile küresel terörizm kavramı ön plana çıkmıştır. Bu Küresel Asimetrik Tehdit olarak tanımlanan dönemde terör saldırılarının nerede, ne zaman, nasıl, kim tarafından hangi ülkeyi hedef alacağı belirsiz hale gelmiştir. Teknolojik imkanları aktif kullanan ve karargahları belli olmayan ancak eylem alanı tüm dünyayı kapsayan küresel bir terör ağı ortaya çıkmıştır. Teröristler kendi aralarında küresel işbirliğini iyi kullanırken, devletler ise ihtiyaç duyduklarında terörü bir güç enstrümanı olarak birbirlerine karşı kullanabilmektedirler (Türköz, 2016: 160)

Uluslararası sistemin gereklilikleri, güvenlik anlayışının değişiminde ve teorilerin geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır. Özellikle küreselleşme süreci ise güvenlik ile alakalı çalışma alanının başı başına en fazla etkileyen unsurlardan birisi haline gelmiştir. Güvenlik tanımının değişimi ile birlikte bölgesel, küresel sistemde önemli değişimler yaşanmaktadır (Üstün, Balamir ve Coşkun, 2021: 11).

Sınır aşan boyutuyla uluslararası terörizm, uluslararası göç gibi bir çok alanda yeni güvenlik politikaların oluşumuna neden olmuştur. Sınır güvenliği, yasa dışı göç, iltica, sığınma, yabancıların entegrasyonu, kültürler arası ilişkiler terörizmle mücadelenin ilgi alanlarını genişletmiştir. 11 Eylül sonrası değişen güvenlik konsepti, uluslararası terörizmle mücadelede milli refleksleri ve başvuru önlemleri farklılaştırmıştır (Çiçekli, 2004:189-190).

Terörizm yerel ve bölgesel kimliğinden sıyrılarak uluslararası bir kimlik kazanmış ve bu dönüşüm küresel terör denen sorunsalı ortaya çıkarıştır. Küresel terör; amacı, yöntemleri ve aktörleri ile 20. Yüzyıl ve öncesi terör algılamalarından farklılaşmıştır. 21. Yüzyıl ekonomik, siyasal, yönetsel ve kültürel bağlamda küreselleşme süreci ile köklü dönüşümler ortaya çıkarmaktadır. İnternet, bilgisayar, uydular, cep telefonu gibi bilişim ürünleri günlük yaşantıdan devletlerin güvenlik algılamalarına kadar büyük

bir değişim ortaya çıkardığı gibi, terörizm kapsamında da yeni silahlara dönüştürülebilmektedir (Aktel ve Gürkaynak, 2011: 80).

Devletler arası kriz ve çatışmalarda Batı üstünlüğü kendini gösterse de, Batı'nın kontrol etmekte zorlandığı en büyük sorunlardan birisi küresel terörizmdir. Küreselleşen dünyada terörizmin bir vatanının olmayışı, teröristlerin bir cephe savaşı yürütmemesi, terör örgütlerinin illegal olarak uluslararası düzeyde faaliyet göstermeleri terörle mücadeleyi güçleştirmektedir. ABD liderliğindeki Batılı hegemonik güçler terörizme destek verdiklerini iddia ettikleri devletlere yaptırımlar uygulamaktadırlar. Ya da 2001 Afganistan ve 2003 Irak örneklerine olduğu gibi suçlu gördükleri yönetimleri iş başından uzaklaştırmaktadırlar (Akkaya, 2022: 346).

Terör örgütlerinin ABD'de dahil tüm dünyadaki ülkeleri kapsamı alanına alarak tehdit etmesi, 11 Eylül sonrasında terör eylemlerinin küresel terör sınıflandırmasına girmesine neden olmaktadır. Küreselleşmenin getirdiği imkanlar ile iş birliği yapan terör örgütleri, sarsıcı eylemlere imza atabilmektedirler. Ekonomik küreselleşmenin kontrol altına alınmadığı gibi küreselleşen teröründe kontrol altına alınması zorlaşmıştır. Küresel terör diğer küreselleşme süreçlerinde olduğu gibi klasik uluslararası ilişkiler ile ilgili kavramların sorgulanmasına yol açmıştır (Gözen, 2004: 167).

Terörizm 11 Eylül öncesinde de var olsa da, bu saldırı sonrasında daha fazla küresel hale gelmiştir. 20 Kasım 2003 İstanbul Bombalamaları, 6 Şubat 2004 Moskova Metro Bombalaması, 11 Mart 2004 Madrid Bombalamaları, 7 Temmuz 2005 Londra Bombalamaları küreselleşen terörü göstermektedir (Bilir,2009: 6). ABD ve Güney Afrika yönetimi tarafından desteklenen UNITA (Angola'nın bağımsızlığı için Ulusal Birlik) örgütünün 2001 Ağustos'unda Angola'da düzenlediği tren saldırısında 260 kişi ölmüştür. 2002 Ekim'inde Endonezya'nın Bali adasında düzenlenen saldırıda 202 kişi hayatını kaybetmiş ve saldırıyı el-Kaide üstlenmiştir. 2004 Martunda Bağdat ve Kerbelâ'da düzenlenen intihar saldırılarında 170 kişi hayatını kaybetmiştir (Arı, 2017: 520-521). Uluslararası terörizme destek verdiği gerekçesiyle 1981'den itibaren ABD, Libya'ya karşı somut adımlar atmaya başlamıştır. Önce diplomatik ilişkiler kesilmiş, daha sonraki süreçte Libya'ya ekonomik ve ticari yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır. 27 Aralık 1987 tarihinde Roma ve Viyana Havaalanlarına yapılan saldırılardan sonra, ABD tarafından yapılan çağrılarda, saldırılardan sorumlu tutulan Libya'ya karşı uygulanan yaptırımlara Batılı devletlerin de katılması çağrısında bulunulmuştur. 5 nisan 1986'da Batı Berlin'de bir gece kulübüne yapılan bombalı saldırılarda hayatını kaybeden ve yaralananlar arasında ABD askerleri de olmuştur. Buna mukabil ABD 14 Nisan 1986'da Libya'ya havadan düzenlediği operasyonla

Tripoli ve Bingazi'yi bombalamıştır. Bu hadiseler de hem terörün hem de terörle mücadelenin küreselleşme sürecine ilişkin önemli bir örnektir (Çelik, 2022:140-141).

Uluslararası ilişkiler disiplininde ABD'nin büyük bir ağırlığı olduğu gibi küreselleşme alanında da ABD'nin bariz bir üstünlüğü söz konusudur. İki tane dünya savaşının ve bir tane Soğuk Savaş'ın galibi olarak ABD, 20. ve 21. Yüzyılın en belirleyici ülkesi olmuştur. ABD'nin 2022 yılında 25,46 trilyon dolar olan GSYİH'si 2023 yılında 27,3 trilyon dolara yükselmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı). ABD Temsilciler Meclisi'nin 2024 yılında onayladığı savunma bütçesi 886 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Çopur, 2023). ABD'nin dünya genelinde 800 civarında üssü bulunmaktadır (Şarkul Avsat, 2019). Uluslararası ilişkiler, küreselleşme, terörizm gibi önemli alanların içeriğini şekillendiren, yönlendiren ve araçsallaştıran ABD dış politikası, uluslararası sistemde gücüne güç katmaya devam etmektedir. 11 Eylül 2001 ile ABD dış politikası küreselleşen terörizmi de araçsallaştırarak tüm dünyada etki kapasitesini artırmış ve yayılcı politikalarını hayata geçirmiştir. ABD bir taraftan terörizm ile mücadele ederken diğer taraftan ise neoliberal politikalarını harekete geçirecek zemini hazırlamaya çalışmış ve her iki politikayı da hegemonyasını güçlendirmek için araçsallaştırmıştır.

2. 11 EYLÜL 2001 TERÖR SALDIRILARI VE BUSH DOKTRİNİ İLE DEĞİŞEN ABD DIŞ POLİTİKASI: KÜRESELLEŞME TEMELLİ EMPERYALİST VE YAYILMACI POLİTİKALAR

11 Eylül 2001'de ABD'ye dünyanın en büyük saldırılarından birisi yapılmıştır. Saldırıda yolcu uçakları bir füze gibi kullanılmış ve kaçırılan dört uçağın iki tanesi Dünya Ticaret Merkezi'nin iki kulesini, ABD savunma Bakanlığı'nı ve Pentagon'u vurmuştur (Kaynak, 2003: 13). İstisnalar bir tarafa bırakıldığında 11 Eylül saldırıları ABD topraklarında gerçekleşmiş ilk kapsamlı saldırı olarak değerlendirilmektedir. Küreselleşmenin lideri, Soğuk Savaş'ın galibi ABD, bu saldırılar sonrasında büyük bir kızgınlık ve travma yaşamıştır. ABD, toprağı her zaman güvende olmaya alışmış, sınırlarında kendini tehdit edecek bir güç olmayan bir ülke iken, bu saldırılar ile hem çıkarlarına hem de vatandaşlarına zarar gelmiştir. Aynı zamanda ABD dış politikasında etkili olan Amerikan İstisnacılığı düşüncesi zarar görmüştür (Caşın, 2008: 914).

11 Eylül terör olayları ile terörizm ülkelerin, yönetimlerin, insanların, düşünce merkezlerinin ve medya kuruluşlarının daha fazla dikkatini çeken bir olgu haline gelmiştir. 11 Eylül terör saldırıları ile ortaya çıkan etkileşimden

sonra terör olayları ve terörü bitirmek için yapılan operasyonlar dünyada daha fazla ses getirmiştir. Terörizm ve terörizm ile mücadele politikaları, istikrarlı olan milletlere yıkım getirdiği gibi sivil insanların hayatlarının kaybolmasına neden olmuştur. Terörizm tüm dünyayı olumsuz etkileyen önemli bir unsur haline gelmiştir (Al-Bishr, 2005:8).

11 Eylül 2001 saldırılarından günümüze terörizm, güvenlik çalışmalarının en merkezi konularından birisi haline gelmiştir. Acil bir sorun olan terör ile ilgili teorik tartışmalar devam ederken ulus devletlerde kendi mücadele stratejilerini ve kendi uygulamalarını gerçekleştirmektedirler. Bu noktada ABD'nin Afganistan ve Irak stratejilerinin ne derece başarılı olduğuna yönelik tartışmalar devam etmektedir (Yalçın, 2018: 19).

Avrupa bu saldırı sonrasında ABD'ye destek vermiş ve beraber hareket etmeye yönelik adımlar atmıştır. Soğuk Savaş'ta ABD'nin Avrupa'ya verdiği desteğin bir benzerini, ABD'nin teröre karşı savaşında bu sefer Avrupa vermiştir. Bununla birlikte bu destek belirli şartlar altında gerçekleşmiştir. ABD'nin Başkan Bush yönetiminde Afganistan ve Irak'ta tek taraflı kararlar alması Avrupa'nın sınırlı desteğinin nedeni olmuştur (Tamer, 2005: 255).

11 Eylül ile terörizmin uç siyasi amaçlarına ulaşmak için şiddet kullanarak daha fazla tüm dünyaya yayıldığı görülmektedir. Uçak kaçırma ve kamikaze gibi daha önce denen taktikler olsa da, 11 Eylül'ün farkı daha önce denen taktiklerin birleştirilerek ABD'de kullanılması olmuştur. Daha önce Londra dahil büyük şehirlerin bir parçası olan Terörizm, New York'u da etkilemiştir. Ekonominin küreselleşmesini gören dünya, bu olayla şiddetinde küreselleştğine tanıklık etmiştir (Ferguson, 2004: 139).

Bush Doktrini olarak anılan 2002'de yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi ile 11 Eylül sonrası Amerikan hegemonya anlayışı ortaya konulmuştur. Bush Doktrini ile, temel olarak caydırma ve çevreleme stratejisi üzerine kurulu Soğuk Savaş dönemi ABD dış politikası, ön alma ve önleme stratejisi temelinde değiştirilmiştir. Haydut devletler, teröre karşı savaş, başarısız devlet gibi tanımlamalar da literatürdeki yerini almıştır (Dündar, 2018: 52).

Bush yönetiminin savunma politikalarında önleyici savaş ve ön alma stratejisini vurgulamalarının nedenleri; tehditlerin değişmesiyle caydırıcılığın ABD için tek savunma seçeneği olmasından çıkması ve caydırıcılığın teröristlere karşı çoğunlukla fayda sağlamamasıdır. Diğer nedenler ise 11 Eylül sonrasında kitle imha silahlarının tehlikeli gruplar veya devletlerin eline geçmesi riskinin artması ve silahsızlanma çabalarının istenen düzeyde başarılı olamamasıdır (Canikoğlu, 2015: 136).

11 Eylül saldırıları sonrasında başarısız devlet olarak tanımlanan yapılar terör örgütlerinin yoğunlaştığı yerler olmuşlar ve bu ülkeler küresel güvenliğin öncelikli gündem maddesi haline gelmişlerdir. ABD Başkanı Bush, 11 Eylül olaylarının kendilerine Afganistan gibi zayıf devletlerin de en az güçlü devletler kadar güvenliklerine tehdit oluşturduklarını öğrettiğini söylemiştir (Çalkıvık, 2014: 295).

Bush yönetiminin küresel teröre karşı vermiş olduğu ilk tepkilerden birisi Afganistan'a saldırmak olmuştur. Dış politikasını militarize eden ABD'nin, 2001 ile 2009 arasında askeri harcamaları ikiye katlanmıştır. Bu politikalar geçici de olsa birçok Avrupalı müttefiki ile bölünmeye neden olmuştur. Değişmeyen politikalarından birisi İsrail'in çok özel müttefik konumu olmuştur. Bush'un izlediği bölgeyi değiştirmeye yönelik politikalar 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgalinin zeminin hazırlamıştır (Cox, 2014: 146).

Başkan George W. Bush'un başlattığı terörizme karşı savaş politikası, ülke iç ve dış siyasetinde önemli adımları beraberinde getirmiştir. Özgürlüğü, demokrasiyi, güvenliği önceleyen resmi söylemlere karşın, kabul edilen yasalar ve güç politikaları ile Amerikan dış politikasında izlenecek olan yayılcı politikaların zemini hazırlanmıştır. İç siyasette Yurtsever Yasası(2001), 2001 yılındaki Beyaz Saray Emri no.13.233, Anayurt Güvenlik Yasası (2002) gibi atılan önemli adımlar önemlidir. Bu yeni ortaya konulan kural ve kanunlarla vatandaş üzerinde devletin daha sıkı kontrolünün önünü açılmıştır (Ataöv, 2004:30-31).

Uzun ve tarihi bir süreç olan küreselleşmenin; iletişim, haberleşme, emformatik, sermayenin önündeki sınırların kalkması gibi alanlardaki gelişmeler ile hızı artmıştır. Uluslararası pazarda bilim yoğunluklu ürünlerin beşte ikisini üreten ABD'nin, küreselleşmede liderliği tartışılmayan bir gerçek olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte dünyanın geri kalanıyla, bilimsel-teknik alanında öncülüğünü korumak isteyen ABD arasında kıyasıya bir rekabet yaşanmaktadır (Primakov, 2004: 146).

Robert Jensen 11 Eylül terör saldırılarını kınamakla birlikte bu saldırıların sorumluluğunu ABD dış politikasına bağlamaktadır. Jensen'e göre ABD üçüncü dünyada sivilleri hedef almış ve uydu devletlerdeki benzer eylemleri desteklemiştir. Vietnam, Kamboçya, Laos, Endonezya, Doğu Timor, Şili, Irak, Filistin örneklerini veren Jensen, ABD dış politikasının sivillere yönelik eylemlerini ve gelişmiş güzel bombalanan ülkelerin tüm altyapılarının zarar görmesini eleştirmektedir (Jensen, 2002: 296-297).

11 Eylül 2001 öncesi ABD kaynaklı bir küreselleşme, dünyanın büyük bölümünü sistemler bütünleştirmek bir yana dışına itmiş, batık devletler,

devletsiz alanlar, kronik iç savaş bölgeleri ortaya çıkarmıştır. 11 Eylül 2001 olayları ekonomik düzlemde, ABD merkezli dünya sisteminin iç çelişkilerini keskinleştirmiştir. 11 Eylül'ün siyasi etkileri dahada sarsıcı bir etki ortaya çıkarmıştır. ABD'nin İngiltere, Almanya, Fransa ve Avustralya ile oluşturduğu ittifak ve küreselleşme süreci ile oluşan bağlantılarla yanında sürükledikleri ülkeler, Afganistan'a başlatılan operasyon önemli kırılmaları da beraberinde getirmiştir (Yıldızoğlu, 2002: 66).

ABD'nin mücadele ettiği küresel terör tehdidi Afganistan, Irak veya başka ülkeye saldırılarak ortadan kaldırılacak bir olgu değildir. Yapısı gereği çok farklı ülkelerde ve farklı şekillerde ortaya çıkan Terör, hızlıca taraf değiştirdiği gibi devletler tarafından çıkarlarına göre kullanılmaktadır. ABD'nin geçmişte bir dönem kendi çıkarları için Ortadoğu'da desteklediği bir örgütün, değişen koşullarla yine kendine saldırması buna örnek gösterilebilir (Ertürk, 2010: 101).

Soğuk Savaş sonrası ABD, NATO'yu da kendi çıkarları çerçevesinde şekillendirmek için önemli adımlar atmıştır. 11 Eylül ile ortaya çıkan terörizm ve kitle imha silahları tehditleri karşısında, olası görevlere hazırlanmak bağlamında NATO'da büyük çaplı iç yeni yapılanma reformları gerçekleştirilmiştir. Sorunları artan küresel dünyaya karşı çözüm arayışları çerçevesinde NATO'da değişim hızlandırılmış, mevcut ortaklıkların derinleştirilmesi ve genişletilmesi için operasyonel yetenekler kazanmak yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda 2006'da NATO'da Kapsamlı Siyasi Rehber Belgesi onaylanmıştır. 2009'da NATO liderleri İttifak Güvenlik Deklarasyonu'nu onaylamıştır. 2010 Stratejik Konseptinin onaylanması yine NATO'nun dönüşümünde çok önemli bir aşama olmuştur (Tarakçı, 2012: 89-90).

Küreselleşmenin vermiş olduğu imkanla, terörizmle mücadeleyi araçsallaştıran ABD, NATO'yu da küresel politikalara uyumlu hale getirmiştir. 11 Eylül 2001 sonrası NATO, Antlaşmasının 5. Maddesini yürürlüğe sokarak Kartal Operasyonunu ve Akdeniz'de Etkin Çaba Harekatını icra etmiştir. 2003-2014 yılları arasında Uluslararası Güvenlik Destek Gücü ISAF'ın komutası ve Afganistan güvenlik güçlerinin eğitimi görevi önemlidir. 2008 yılı sonlarına kadar Somali sahilleri ve Hint Okyanusu'nda NATO'nun yürüttüğü görevler dikkat çekmiştir. DEAŞ tehdidine karşı mücadele eden NATO; Afganistan ve Kosova görevleri, Akdeniz'in güvenliğini sağlama, korsanlarla mücadele ve Afrika Birliği Örgütü'ne destek vermiştir (Polat, 2018: 341).

3. KÜRESEL TERÖRLE SAVAŞ POLİTİKALARI: AFGANİSTAN VE IRAK'IN İŞGALİ

3.1. Uluslararası Toplumun Desteği ve Afganistan'ın İşgali

New York ve Washington saldırılarından birkaç saat sonra BM Güvenlik Konseyi 1368 sayılı kararla, BM şartının 51. Maddesine dayanarak meşru müdafaa hakkını teyit etmiştir. NATO üyeleri ise tarihinde ilk defa ABD'ye destek için kolektif meşru müdafaa hakkını etkinleştiren NATO antlaşmasının 5. Maddesini işletirmişler ve bu saldırıyı tüm üyelere yapılmış bir saldırı olarak görmüşlerdir (Batır, 2006: 165).

Amerikan algılamalarını değiştiren 11 Eylül, Bush yönetiminin Clinton sonrası dış politikaya getirdiği daha agresif ve müdahaleci üslubu meşrulaştırmıştır. Bush Doktrini adıyla anılan yeni Amerikan dış politikası aynı Soğuk Savaş'ta olduğu gibi dünyayı ikili bir ayrıma tabi tutmuştur. Bush 26 Eylül'de Kongrede tüm dünyaya “ya bizimle berabersiniz ya da bizim karşımızda teröristlerle” mesajını vermiştir. Yeni Amerikan politikasında “Sovyet tehdidi” retorikinin yerini “terör tehdidi” retorığı almıştır. Bu kapsamda Afganistan İşgali sırasında Batı'nın desteğinin alınmasında sıkıntı yaşanmamıştır (Arı, 2004: 516).

BMGK Kararları ABD ve müttefiklerine Afganistan'ın işgal edilmesinde şekilsel olarak meşruiyet sağlasa da, bu müdahalenin sebep ve sonuçları hala tartışılmaya devam etmektedir. ABD'nin meşru müdafaa hakkına dayanarak ve terörle mücadele çerçevesinde gerçekleştirdiği askeri müdahale ile Taliban yönetimi devrilmiştir. Taliban yönetimi devrilse de ülke içi istikrarsızlık devam etmiş, ABD ve müttefikleri ülkede iç uzlaşmayı sağlayamamışlardır (Acet ve Doğan, 2017: 70).

Afganistan'ın 2001 yılındaki ABD tarafından işgal edilmesi hem Afganistan'a hem de dünyaya pahalıya mal olmuştur. 2001'den beri Afganistan'da 800 bin Amerikan askeri görev almıştır. Süreç boyunca 2 bin 352 ABD askeri hayatını kaybetmiş ve 20 binden fazlası yaralanmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne göre ülkeden kaçan kayıtlı Afgan sayısı 2 milyon 500 bini aşmıştır. Ülke içinde yerinden edilenlerin sayısının ise 3.5 milyonu aştığı belirtilmektedir (Aparı, 2021).

2001 yılında Afganistan'ı kontrol ederek küresel hegemonyasını merkezileştirmek isteyen ABD, 20 yıllık işgalin ardından Afganistan'dan çekilmesi ile ülkede büyük bir güç boşluğuna neden olmuştur. Kaosa dayalı bir liderlik stratejisi benimseyen ABD geri çekilme kararıyla, Afganistan ve çevresinin istikrarsızlığına neden olacak adımlar atmıştır (Erol, 2021: 28-29). Bununla birlikte Taliban'ın tekrar ülkede otoriteyi sağlaması, Çin ve

Rusya gibi ülkelerinde denklemde yer aldığı rekabete dayalı karmaşık bir yapıyı ortaya çıkarmıştır.

3.2. Tek taraflı ABD politikaları ve Irak'ın İşgali

Irak'ın 1991 Körfez Savaşı'ndan beri ABD Dış politikasında önemli bir konu olduğu söylenilebilir. ABD'nin tüm çabalarına karşı devrilmeyen Saddam'a karşı, 11 Eylül saldırıları önemli bir fırsat olarak görülmüştür. İşgalin meşru zeminin sağlanması için Saddam'ın kitle imha silahlarına sahip olması ve el-Kaide ile yakın işbirliği içerisinde olduğu gerekçeleri ortaya atılmıştır (Boz, 2024: 62).

George W. Bush 29 Ocak 2002'de Kongre'de yaptığı konuşmasında kitle imha silahlarına sahip bazı ülkeleri şer ekseni olarak nitelendirmiştir. İran, Irak, Suriye ve Kuzey Kore olarak belirtilen bu ülkeler, terör örgütlerine vermiş oldukları destekle ve terörle bağlantılı olmakla suçlanmışlardır (Arı, 2004: 521). Bununla birlikte ise Ortadoğu'da en önemli müttefik İsrail olarak nitelendirilmiş ve İsrail'in güvenliğini önceleyen politikalar hayata geçirilmiştir. Ortadoğu'daki enerjinin güvenli bir şekilde uluslararası piyasalara taşınması ayrıca önemli gündem maddesi olmuştur.

Irak'ın İşgaline kadar ABD'nin terörle savaş politikalarına destek veren uluslararası toplum, ABD'nin daha Afganistan sorununu çözmeden Saddam Hüseyin'li Irak'a yönünü çevirmesiyle bu desteğinin yönünü değiştirmiştir. Uluslararası otoriteler, ABD'ye karşı girişilen eylemlerde ya da El Kaide ile iş birliği yapma noktasında Irak ile bağlantı kuramamışlardır (Primakov, 2004:124).

Irak'ın İşgali için kendi kamuoyunu ve uluslararası toplumu ikna etmek için uğraşan ABD, Irak'ı bir güvenlik sorunu haline getirmiştir. Bu kapsamda Irak'ta demokrasinin olmadığı ve Irak'ın teröristleri destekledikleri argümanı kullanılmıştır. Irak'ın bir güvenlik sorunu haline getirilmesinde ABD'deki yeni muhafazakârlar etkili olmuştur. ABD yönetimi Irak'ı özgürleştirmeyi kendisine görev olarak kabul etmişlerdir. Bush yönetimi terörle savaşında 11 Eylül saldırıları ile kitle imha silahları ve Saddam Hüseyin rejimi arasında bir bağlantı inşa etmiş (Bulus, 2022: 839) ve Irak'ı tek taraflı izlediği politika ile işgal etmiştir.

ABD ve İngiltere'nin Irak Harekatına izin verecek bir BM tasarı teklifinin engellenmesinde Fransa, Almanya ve Rusya önemli bir rol oynamıştır. Irak'ın işgali BM desteği olmaksızın ABD, İngiltere, Avustralya, Polonya gibi gönüllü ülkelerin katılımıyla gerçekleşmiştir. Irak işgali sırasında Avrupalı müttefikleri ile ABD'nin arasındaki ayrım belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır (Brown ve Ainley, 2007: 230-231). Bu ayrımın giderek büyümesinin en

büyük sonuçlarından birisi olarak İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılması gösterilmektedir.

20 Mart 2003 tarihinde ABD'nin liderliğindeki koalisyonun Irak'ı işgaliyle başlayan süreç, hem Irak'ta hem de bölgede etkilerini sürdürmektedir. Baas rejimi yıkılmasına rağmen ülkede bütünlük ve istikrar tam olarak sağlanabilmiş değildir. ABD'nin Irak'ı işgalinin maliyetleri artmaya devam etmektedir. İşgalle birlikte devlet yapısının çöktüğü ülkede muazzam bir iktidar boşluğu oluşmuştur. ABD'nin istediği rejim değişikliği hedefi gerçekleştirilememiştir (Çetinsaya, 2009: 19).

Brown Üniversitesi'nin Savaş Maliyetleri Projesi'nin raporuna göre 11 Eylül'den sonraki 20 yıldaki savaşların ABD'ye maliyeti yaklaşık 8 trilyon dolar olmuş ve 900 binden fazla insan hayatını kaybetmiştir. Rapora göre 8 trilyon doların 2,3 trilyon doları Afganistan/Pakistan savaş bölgesine atfedilmiştir. Irak/Suriye savaş bölgesine askeri müdahalenin kümülatif maliyeti ise 2,1 trilyon dolar olarak ifade edilmiştir. Raporu hazırlayanlara göre ABD güçleri bu bölgelerden gittikten sonrada Afganistan ve Irak savaşlarının yüksek toplumsal maliyetleri ile ABD'nin hesaplaşmak zorunda kalacağı tahmin edilmiştir (Kimball, 2021).

Jeostratejik açıdan Irak Savaşının derin sonuçlarından birisi İran'ın hem Irak'ta hem de bölgede artan etki kapasitesi olmuştur. İran'ın istikrarsızlaştırıcı etkisi Yemen, Bahreyn ve Suriye'ye de yayılmıştır. Suriye'deki iç savaşta 500 binden fazla insan öldüğü gibi, Irak'ta ise bu rakam 200 bin kişi ile 1 milyondan fazla insan arasında değiştiği söylenmektedir. Bununla birlikte yaklaşık 4500 Amerikan askeri personel hayatını kaybetmiş, birçoğu yararlı olmak üzere 32 bin kişinin yaralandığı ifade edilmektedir (Rayburn ve Sobchak, 2020: 115).

3.3. Terör Örgütleri İle Mücadele Politikası: El Kaide ve DEAŞ

El Kaide lideri Usame Bin Ladin, ABD'nin Pakistan'da düzenlediği bir operasyonla 2 Mayıs 2011 tarihinde öldürülmüştür. Bununla birlikte El Kaide örgütü dağılmadığı gibi Irak, Pakistan ve Afganistan'da varlığını sürdürmektedir. Hem Irak'ın işgali sonrası ortaya çıkan otorite boşluğu hem de Suriye'de ortaya çıkan Arap Baharı sonrası yaşanan süreçler, örgütün varlığını devam ettirmesinin zeminini güçlendirmiştir (Erdem, 2014: 692-693). Ladin'in ölüm haberi bizzat ABD başkanı Barack Obama tarafından basına açıklansa da, bu durum el-Kaide'nin bitişini hızlandırmadığı gibi tam aksine örgütten ayrılarak Kuzey Afrika, Nijerya, Somali, Irak ve Suriye'de pek çok yeni örgütlenme kurulmuş ve bu örgütler bin Ladin'in takipçisi

olduklarını ilan etmişlerdir. ABD ve mevcut bölgesel rejimlere yönelik eylemler artarak devam etmiştir (Öztürk, 2019: 186)

Afganistan operasyonu ile devrilen Taliban rejimi sonrasında El Kaide’de yapısal bir değişim geçirmiştir. Lider kadrosunda büyük bir eksilme yaşayan örgüt zincire benzeyen bir örgütlenmeye gitmiştir. Dünya geneline dağılmış küçük ve dağınık hücreler El Kaide adına yaptıkları saldırıları; merkezi finans, eğitim ve altyapı desteği olmaksızın, merkez ile iletişimi olmadan yürütmüşlerdir (Kegley ve Blanton, 2015: 278-279).

DEAŞ’ın ortaya çıkmasında zemini hazırlayan en önemli olay, Bush yönetiminin 2003’te Irak’ı işgal kararı almasıdır. Obama’nın ise Irak’ta istikrar için gerekli adımları atmaması ve pasif politikalar izlemesi kaos ortamını derinleştirmiştir. Irak devletine gerekli destek verilerek DEAŞ’ın Musul’dan çıkarılması için gerekli adımlar atılmamıştır. Yine Obama’nın Suriye İç Savaşına gereken müdahalede bulunmayışı DEAŞ’ın suistimal edeceği devasa bir alanı ve güç boşluğunu ortaya çıkarmıştır (Özkaya, 2023: 63). Küreselleşmenin de imkanlarını çok iyi kullanan DEAŞ, kısa sürede etki alanını genişleterek yerel ve bölgesel olmaktan çıkarak dünyayı tehdit eder hale gelmiştir.

Musul’un DEAŞ tarafından ele geçirilmesi ile ABD, DEAŞ ile mücadeleye aktif katılmıştır. ABD öncülüğündeki koalisyon yaptıkları operasyonlarla DEAŞ’ı hedef almışlardır. BM ile birlikte hareket eden ABD kapsamı genişletilmiş bir strateji ve katılımı DEAŞ’ın varlığını istediği alanlarda sona erdirmiştir. 2019 yılında ise örgütün lider Ebu El-Bağdadi ölü ele geçirilmiştir (Karakaya, 2020: 104). El- Bağdadi’nin ölümü sonrası yerine Ebu İbrahim El-Hasimi El-Kureysi getirilmiştir. Gücünü yitiren örgüt strateji değiştirerek faaliyet gösterdiği coğrafyada çöllerde veya ufak çaplı şehir yapılanmalarına geçmiştir. Eski günlerindeki gibi olmasa da örgüt Asya Pasifik ve Afrika’da yeni oluşumlarla yeniden güç devşirme çabalarına girmiştir (Karabacak, 2022: 55)

4. OBAMA İYİMSERLİĞİ, TRUMP’IN TERÖRLE MÜCADELE ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİSİ VE JOE BİDEN’İN TERÖRLE MÜCADELE POLİTİKALARININ ANALİZİ

9 Şubat 2009’da Beyaz Saray’da yaptığı konuşmada “Ben iflah olmaz bir iyimserim” ifadelerini kullanan Obama, 4 yıl sonra Beyaz Saray’da iyimserliği bir tarafa bırakarak ultimatoom veren bir konuma gelmiştir. Her ne kadar bu değişimin arka planında 2008 ekonomik krizle mücadele ve Cumhuriyetçi

Parti ile rekabete dayalı politikalar olsa da, bu iyimserliğindeki söylem ABD dış politikasında da benzer bir süreçte kendini bulmuştur (Bloomberg, 2013)

Obama halefi George W. Bush'un izlediği tek taraflı olarak güç kullanımına dayalı stratejisi karşısında, tek taraflı politikalardan uzak durak çoklu diplomasi politikası izlemiştir. İran ile yakın diyalog süreci, Rusya ile yeni bir sayfa açmak, İslam dünyası ile yakın ilişki kurmak, Irak ile Afganistan'da uluslararası güçlerle iş birliği politikalarını izlemiştir (Kaya, 2014).

Obama ilk döneminde halefi George W. Bush'un 11 Eylül saldırıları sonrası benimsediği terörle savaş politikalarının neden olduğu kriz dönemini restore etme üzerine politikalar izlemiştir. Bu kapsamda 2009 yılında ilk yurt dışı ziyaretlerini Mısır ve Türkiye başta olmak üzere İslam ülkelerine gerçekleştirmiştir. Mısır'a yaptığı ziyarette Kahire Üniversitesi'nde Müslüman dünya ile yeni bir başlangıç ve bütün ülkelerle doğrudan diplomasi başlatma isteğini ifade etmiştir (Yetim, 2020: 115). Bununla birlikte Obama her ne kadar diplomasiyi söylemlerinde önceleyip vurgulasa da sonrasında demokrasinin yayılması idealizminden uzaklaşarak realist bir düzleme politikalarını oturtmuştur (Özdemir, 2018: 91).

Obama'nın en büyük sınavını Ortadoğu'da Arap Baharında özellikle Suriye İç Savaşı ile vermiştir. Suriye İç Savaşında kriz derinleştikçe Obama yönetimi dikkatini Esad Rejiminden DEAŞ'a çevirmiştir. DEAŞ'a karşı operasyonları koordine eden Obama Yönetimi bu örgütü zayıflatmayı hedeflemiştir. Obama'nın izlediği strateji bölgede PYD/YPG gibi terör örgütlerinin güçlenmesine ve çatışmaların hız kazanmasına neden olmuştur. Obama'nın Suriye İç Savaşına yönelik izlediği politikalar mevcut sorunu daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir (Çoban, 2022: 50).

11 Eylül terör saldırıları sonrasında görünmez ve öngörülmez bir tehdit ile mücadele ettiğini ilan eden ABD'nin izlediği tek taraflı güç politikalarının, Irak ve Afganistan işgallerinin maliyeti ağır olmuştur. Obama döneminde toparlamaya çalıştığı imajı, Trump döneminde tekrardan kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. İmzaladığı anlaşmalardan tek taraflı çekilen, müttefiklerini tehdit eden ABD, güvenilirliğini yitirmektedir. Trump'ın ortaya koyduğu ekonomik korumacı politikalar, Bush dönemindeki Önleyici Savaş stratejisinin ekonomik anlamda bir devamı olarak nitelendirilmiştir (Gündüz ve Göçoğlu, 2020: 746).

Küreselleşmeyle işini kaybeden milyonlarca Amerikalıya Çinlilerin ve Meksikalıların işlerini çaldıklarını söyleyen Trump, istihdamı geri getireceğini vadedmiştir. Aynı zamanda göçmenlerin arasında terörist olabileceğini iddia eden Trump, Müslüman ülkelere yasal girişleri dahi yasaklamış ve göçmen karşıtı popülist söylemlerine devam etmiştir (Üstün, 2024).

2017'de göreve başlayan Trump, ulusal güvenlik stratejisini kamuoyu ile paylaşmıştır. Trump önce Amerika anlayışıyla ABD'nin uluslararası çıkarları ve bunlara yönelik tehditlerin tamamını ulusal güvenlik bağlamında ele almıştır. Ulusal güvenlik stratejisinin merkezine ekonomiyi koyacağını sinyallerini veren Trump, terör grupları ve serseri rejimler tarafından gerçekleştirilen nükleer silah ve füzelerin ABD ve tüm dünya güvenliğine tehdit olduğunu ileri sürmüştür. DEAŞ ile mücadeleyi önemseyen Trump, serseri bir rejim olarak İran'ı işaret etmiştir (Çelik ve Erol, 2018: 113). Bu belge ile uyumlu bir başkanlık dönemi geçiren Trump, ilk dönemi sonunda yapılan seçimlerde kaybederek yerini Joe Biden'e bırakmıştır. Joe Biden'ın görev süresi bitmesi ile yapılan seçimlerde tekrar iktidara gelmeye hak kazanan Trump 2025 Ocak'ta ikinci başkanlık döneminde göreve başlaması planlanmıştır.

İlk döneminde İran politikasına ağırlık veren Trump, dünyada terörün önde gelen en önemli sponsoru olarak İran'ı hedefe koymuştur. İran'ın konjonktürel değişimden yararlandığını iddia eden Trump, İran'ın balistik füzelerine, nükleer programa sahip olmasında ve siber faaliyetlerine dikkat çekmiştir (Çelik, 2022: 158). İlk döneminde ağırlık verdiği konuların ikinci başkanlık döneminde de dış politikada öne çıkması beklenmektedir.

Obama'nın iki dönem boyunca başkan yardımcısı olan Joe Biden, 2021 sonrasında ABD'nin 46. Başkanı olarak görev yapmıştır. Obama dönemindeki dış politikaya benzer politikalar izleyen Biden, kendi başkanlık döneminde de terörle mücadele politikalarına devam etmiş ve Terör küresel öncelikleri arasında yer almıştır.

Biden döneminde Trump dönemine göre ulusal güvenlik stratejisinde Çin tehdit olarak görülmeyle birlikte iklim değişikliği, teknolojik tehditler, enerji ve gıda güvenliği gibi konularda ön plana çıkmıştır (Alkış, 2024: 159). Terörle mücadele kapsamında Ortadoğu'daki gelişmeler yakından takip edilmiştir. Yine Biden döneminde Afganistan'daki gelişmeler ve ABD'nin asker çekme kararı dikkat çekmiştir. Afganistan'da Taliban yönetiminin tekrar geri gelmesi dünya kamuoyunda gündem olmuştur. Biden'in başkanlık görevinin son döneminde ABD'nin, İsrail- Filistin çatışmasında terörizmle mücadele adı altında İsrail'in sert güç kullanma politikalarına ve bu politikaların meşrulaştırılmasına verdiği destek dikkat çekmiştir.

SONUÇ

Dünyanın en güçlü ve küreselleşmeye en fazla hakim devleti olan ABD üzerine, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında literatürde yapılan çalışmalar gittikçe artmaktadır. Küreselleşme ve Terör ilişkisinin 11 Eylül 2001 saldırılarının ABD Dış politikasında etkisi üzerinden incelendiği bu çalışma,

ortaya koyduğu tartışma ve sonuçlarla literatüre katkı yapacak ve bu alanda yapılan çalışmalara ışık tutacaktır.

ABD; küreselleşme, güvenlik, terörizm gibi kavramların içeriğini kendi çıkarları çerçevesinde doldürmüştür. Bununla birlikte tüm dünyada yürüttüğü küresel terörle savaş politikasının da içeriğini kendi anlayış ve çıkarları çerçevesinde şekillendirmiştir. Terör ve terörle mücadele politikaları ile tüm dünyayı kendisi gibi düşünmeye ve davranmaya zorlayan ABD'ye karşı ise küresel bir tepki ortaya çıkmıştır. ABD'nin 11 Eylül terör saldırıları sonrası Afganistan'ı ve Irak'ı işgal etmesi ve dünya genelinde uyguladığı orantısız güç tüm dünya tarafından tepki ile karşılanmıştır. ABD'li yetkililerin söylemlerinde liberal değerler bulunmasına rağmen izledikleri realizme dayanan güç politikaları uluslararası sistemdeki kaos ortamını tetiklemiştir.

ABD, NATO üzerinde izlediği güvenlik siyaseti ile de uluslararası sistemdeki etki kapasitesini artırmaktadır. Soğuk Savaş sonrası NATO'nun yapısındaki değişimle birlikte, bu uluslararası güvenlik örgütü de ABD çıkarları çerçevesinde terörizme karşı etkili bir pozisyon kazanmıştır.

ABD'nin terörle savaş politikalarına karşı milletlerin ve devletlerin tepkileri gittikçe artmaktadır. Bununla birlikte ABD'nin gücü karşısında uluslararası sistemdeki menfaatleri çerçevesindeki rollerine ve politikalara devam etmektedirler.

ABD başlattığı terörle savaş politikasına istediği desteği BM'den alamasa da, diğer devletlerinde terörizmle mücadele eden politikalarını hayata geçirmelerinde öncülük etmiştir. Terörle mücadele politikalarının küreselleşmesine öncülük eden ABD, NATO'yu harekete geçirerek kendi güvenlik anlayışını bu örgüte entegre etmede başarı sağlamıştır. NATO dışında ki güvenlik ihtiyacına sahip ülkelerinde kendisinin uyguladığı gibi Şanghay İşbirliği Örgütü üzerinden aynı politikaları uygulamalarını sağlamaya çalışmıştır.

Çift Kutuplu sistem sona erdikten sonra tek kutuplu dünyada tek süper güç olarak kalan ABD, hem neoliberal politikaların yayılmasında hem de küreselleşmenin tüm dünyada etki göstermesinde en fazla rol oynayan devlet olmuştur. Küreselleşme ve hakim olduğu kapitalist sistemin verdiği güçle 11 Eylül Terör saldırıları sonrasında bu saldırıyı da araçsallaştırarak tüm dünyada bir terörle savaş politikası izlemiştir. Küreselleşen terörle mücadele politikalarını fırsat bilen ABD, dünyada izlenen terörle savaş politikalarının özüne kendi terörle savaş anlayışını yerleştirmeye odaklanmıştır. Bu politikalarından kısa vadede güç devşirse de, dünya devletleri ve milletlerinden gelen tepkiler giderek artmaktadır.

Kaynakça

- Acet, G. S. ve Doğan, F. (2017). 11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri: İstiladan İşbirliğine, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, C.17. S.33, 59-76.
- Alkış, M. (2024). Amerika Birleşik Devletleri'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Orta Doğu: Trump ve Biden Dönemleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.63, 153-161.
- Atatorun, M. (2024). Küresel İlişkilerde Ahlaki Gerilim: Tikellik ve Evrensellik, Ed. Tarık Oğuzlu ve Öner Akgül, Değişen Dünyada Uluslararası İlişkileri Okumak, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 319-346.
- Bloomberg, (2013). İyimser Obama'dan eser Kalmadı, <https://www.bloomberght.com/iyimser-obamadan-eser-kalmadi-1287415>, (30.11.2024).
- Akkaya, S. (2022). Çatışma sonrası Uluslararası Güvenlik ve Barış Gücü Faaliyetleri, Ed. Ali Çağlar ve Mustafa Uluçakar, Uluslararası Çatışma Çözümü ve Barışın Tesisi, 335-367.
- Aktel, M. ve Gürkaynak, M. (2011). Küreselleşen Terörizm: Bir Etkileşim Çalışması. 38. ICANAS(Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), 10-15 Eylül 2007- Ankara/Türkiye, Bildiriler: Uluslararası İlişkiler, C.1, S.80.
- Al-Bishr, M. S. (2005). Saudis and Terror Cross-Cultural Views, Ed. Abdul Rahman Al-Zunaidi vd. Riyadh: Ghainaa Publications.
- Aparı, S. E. (2021). 20 Yıllık ABD İşgali hem Afganistan'a hem dünyaya pahalıya mal oldu, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/20-yillik-abd-igali-hem-afganistana-hem-dunyaya-pahaliya-mal-oldu/2350276#>, (23.11.2024).
- Arı, T. (2017). Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Bursa: Alfa.
- Arı, T. (2004). Irak, İran, ABD ve Petrol. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Ataöv, T. (2004). 11 Eylül: Terörle Savaş mı bahane mi, İstanbul: Alkın.
- Batır, K. (2006). Pax Ameicana yada Tek Kutuplu Dünyada Amerikan Müdahaleciliği, Derleyen Yonca Özer, Tek Kutuplu Dünyada Yaşamak, İstanbul: Agora Kitaplığı, 149-170.
- Bal, M. A. (2003). Savaş Stratejilerinde Terör, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Bilir, H. (2009). Terör Medya ve Devlet. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Brown, C ve Ainley, K. (2007). Uluslararası İlişkileri Anlamak. Çeviren: Arzu Oyacıoğlu, İstanbul: Yayın Odası.
- Boz, Ü. (2024). ABD'nin 2003 Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.16, S.1, 51-64.

- Bulus, O. (2022). Teorik Bakış Açısından 2003'te Irak'ın ABD Tarafından İşgali ve Yeni Muhafazakarların Etkisi, C.11, S.2, 827-844.
- Canikoğlu, E. (2015). Uluslararası Politika ve Birleşmiş Milletler Sisteminde Onalıcı Kuvvet Kullanma, Güvenlik Bilimleri Dergisi, C.4, S.2, 123-148.
- Çaşın, M. H. (2008). Uluslararası Terörizm, Ankara: Nobel.
- Cox, M. (2014). Soğuk Savaşın Sonundan Yeni Bir Küresel Çağa mı?, Ed. John Baylis, Steve Smith ve Patricia Owens, Küreselleşen Dünya Siyaseti Uluslararası İlişkilere Giriş, İstanbul: Küre Yayınları, 131-151.
- Çalkıvık, A. (2014). Soğuk Savaş ve Sonrası Güvenlik Siyaseti, Ed. Evren Balta, Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler, İstanbul: İletişim Yayınları, 281-301.
- Çelik, K.E. ve Erol, M.S. (2018). Aralık 2017 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi Bağlamında ABD'nin Karadeniz Politikası ve Türkiye, Karadeniz Araştırmaları, XV/60, 100-123.
- Çelik, K.E. (2022). "ABD Ulusal Güvenlik Anlayışı ve Türkiye", Astana Yayınları: Ankara.
- Çelik, A.H. (2022). "Libya'nın Filistin Politikası" Bölgesel Aktörlerin Filistin Politikaları, Aktif Yayınevi, İstanbul, 133-151.
- Çetinsaya, G. (2009). Irak'ta Yeni Dönem, Ortadoğu ve Türkiye, Ed. Gökhan Çetinsaya ve Taha Özkan, İşgalin 6. Yılında Irak, Ankara: SETA Yayınları IV, 19-83.
- Çoban, A. (2022). ABD'nin Barack Obama Dönemi Suriye Politikası: Neoklasik Realist Bir Analiz, Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi, C.2,S.1, 36-57.
- Çiçekli, B. (2004). Uluslararası Terörizm ve Uluslararası Göç: 11 Eylül Sonrası Terör Tehdidi ve Göç Kontrol Politikalarının Terörizmle Mücadelede Kullanımı. Derleyen: Kamer Kasım ve Zerrin A. Bakan, Uluslararası Güvenlik Sorunları, 189-217.
- Çopur, H. (2023). ABD Temsilciler Meclisi, 886 Milyar dolarlık 2024 savunma bütçesini onaylayarak Biden'a gönderdi, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-temsilciler-meclisi-886-milyar-dolarlik-2024-savunma-butcesini-onaylayarak-bidena-gonderdi/3082908>, (18.11.2024).
- Dündar, H. U. (2018). Yeni Hegemonya Anlayışı Çerçevesinde Bush Doktrini Üzerine Bir İnceleme, Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmalar Dergisi, C.9, s.2, 52-71.
- Ferguson, N. (2004). 11 Eylül Neyi Değiştirdi ki?, Ed. Tarık Ali-John Berger vd. 11 Eylül'den Afganistan'a ABD İmparatorluğu, Ankara: Ütopya.
- Erdem, E. İ. (2014). 11 Eylül Terör Eylemleri ve Küresel Düzen, Ed. Şaban Kardaş ve Ali Balcı, Uluslararası İlişkilere Giriş, İstanbul: Küre Yayınları, 692-693.

- Erol, M. S. (2021). Afganistan Merkezli Gelişmelerin Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiğine Etkileri, C.10, S.35, 1-35.
- Ertürk, D. (2010). Bir Egemenlik Aracı Olarak Küresel Terör, E-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi, www.e-sarkiyat.com, S.IV, 81-103.
- Goldstein, J.S. ve Pevehouse, J.C. (2017). Uluslararası İlişkiler, Ankara: BB101.
- Gözen, R. (2004). Uluslararası İlişkiler Sonrası Çoğulculuk, Küreselleşme ve 11 Eylül, İstanbul: Alfa.
- Gündüz, O. ve Göçoğlu, v. (2020). Ulusal Güvenlik Politikası Çerçevesinde ABD'nin Güvenlik Anlayışına Kronolojik Bir Bakış, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, C.15, S.21, 725-755.
- Gürbüz, B. (1998). Küreselleşme ve Kalkınma Krizi: Gelişmekte olan Ülkeler Açısından Bir Değerlendirmesi. Derleyen Faruk Sönmezoğlu, Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar, İstanbul: Der Yayınları, 475-488.
- Güzel, C. (2002). Korkunun Korkusu: Terörizm, Hazırlayan: Cemal Güzel vd. Silinen yüzler karşısında Terör, Ankara: Ayraç Yayınevi, 7-20.
- Jensen, R. (2002). 11 Eylül, Ed. 21. Yüzyılla Gelenler Söyleneceler ve Gerçek, Derleyenler: Özgür Orhangazi ve Cahide Sarı, Ankara: Ütopya Yayınevi, 296-298.
- Kaynak, M. (2003). Amerika, 11 Eylül, Afganistan, Irak. Röportaj: Faruk Bilgin, İstanbul: İlk Yayınları.
- Karabacak, K. E. (2022). Terör Örgütlerinin Siber Uzay Kullanımı: DEAŞ Örneği, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.4 s.1, 51-64.
- Karakaya, İ. (2020). Küresel Terörizmle Mücadele: Yerel, Bölgesel ve Küresel Güçlerin IŞİD İle Mücadele Politikaları, Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.9, S.1, 92-108.
- Karaosmanoğlu, A. L. (2014). NATO'nun Dönüşümü, Uluslararası İlişkiler, C.10, S.40, 3-38.
- Kaya, F. (2014). Obama Doktrini, Uluslararası Politika Ekonomisi, <https://politikaakademisi.org/2014/12/11/obama-doktrini/>, (01.12.2024).
- Kegley, C. W. ve Blanton, S. L. (2015). Dünya Siyaseti. Çeviren: Helin Alagöz Gessler, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları-10.
- Keyman, E. E. (2014). Küreselleşme, Ed. Şaban Kardeş ve Ali Balcı, Uluslararası İlişkilere Giriş, İstanbul: Küre Yayınları, 497-510.
- Kimball, J. (2021). Cost of the 20-year war on terror: \$8 trillion and 900,000 deaths, News From Brown, https://www-brown-edu.translate.google/news/2021-09-01/costsofwar?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=tc, (23.11.2024).

- McGrew, A. (2014). Küreselleşme ve Küresel Siyaset. Ed. John Baylis, Steve Smith ve Patricia Owens, Küreselleşen Dünya Siyaseti Uluslararası İlişkilere Giriş, İstanbul: Küre Yayınları, 61-84.
- Özdemir, Ç. (2018). Amerikan Grand Stratejisi Obama'nın Ortadoğu Mirası, Strateji Araştırmaları Serisi, İstanbul: SETA.
- Öztürk, S. (2019). Küresel Terör Örgütü el-Kaide'nin Gelişimi ve Ön Plana Çıkan Liderleri Bağlamında "Cihad" Anlayışının Geçirdiği Değişimler, Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, C.6, s2, 167-196.
- Özkaya, M. (2023). DEAŞ'ın Ortaya Çıkışı ve Güçlenmesinde Obama'nın Rolü, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C.VIII, S.2, 59-84.
- Örgün, F. (2001). Küresel Terör, İstanbul: Okumuş Adam.
- Polat, Ş. (2018). NATO'nun Geleceği ve ABD'nin Etkisi, Derleyenler: Tolga Sakman, Ayşenur Yılmaz ve Ufuk Çiçek, Yeni Güvenlik Sistemi ve Çok Taraflı Bedeli, İstanbul: Tasam Yayınları, 333-347.
- Primakov, Y. (2004). 11 Eylül ve Irak'a Müdahale Sonrası Dünya, İstanbul: Doğan Ofset.
- Rayburn, J.D. ve Sobchak, F.K. (2020). The U.S. Army In The Iraq War, Çeviren: Cenker Korhan Demir, Serdar Kavaklı ve Arman Sert, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara: Emsal Matbaa.
- Ritzer, G. (2011). Küresel Dünya, Çeviren Melih Pakdemir, İstanbul: Ayrıntı yayınları.
- Tamer, V. (2005). İlegal Paralel Güç Terör, İstanbul: Erciyaş Yayınları.
- Taslaman, C. (2007). 'Terör'ün ve 'Cihad'ın Retoriği: Felsefi ve Teolojik bir değerlendirme, Ed. Caner Taslaman ve Tomis Kapitan, 'Terör'ün ve 'Cihad'ın Retoriği, İstanbul Yayınevi, 9-59.
- Üstün, Ç, Balamir, B. ve Coşkun. (2021). Uluslararası Güvenlik: Kavramlar ve Teorik Yaklaşımlar, Ed. Ayça Emiroğlu ve Murat Ülgül, Uluslararası Güvenliğe Giriş, Ankara: Nobel, 11-38.
- Yalçın, H. B. (2018). Terörle Mücadeleye Stratejik Yaklaşım, Ed. Fahrettin Altun ve Hasan Basri Yalçın, Terörün Kökenleri ve Terörle Mücadele Stratejisi, SETA, 2.Baskı, 19-52.
- Sandıklı, A. (2011). Bilge Adamlar Kurulu Raporu Terörle Mücadele Stratejisi, İstanbul: Bilgesam Yayınları, Ecem Basım Yayın.
- Sevinç, İ. ve Babahanoğlu, V. (2019). Küresel Güvenliğin Değişken Yapısı ve Terör Örgütleri Üzerine Etkisi: DEAŞ Terör Örgütü Örneği, C.24, S.4. 969-987.
- Şarkul Avsat, (2019), ABD'nin dünya genelinde 800 üssü var: Hangi ülkede ne kadar üs var?, <https://turkish.aawsat.com/home/article/2053271/abd%E2%80%99nin-d%C3%BCnnya-genelinde-800-%C3%BCss%C3%BC-var-hangi-%C3%BClkede-ne-kadar-%C3%BCs-var>, (18.11.2024).

- Tarakçı, N. (2012). Küresel Sistemde Dış Politika Stratejileri, Klasik Diplomasiden Jeopolitik Diplomasıye, İstanbul: Tasam.
- Tuncer, H. (2006). Küresel Diploması, Ufuk Dizisi:193, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, Amerika Birleşik Devletlerinin Ekonomisi, <https://www.mfa.gov.tr/amerika-birlesik-devletleri-ekonomisi.tr.mfa>, (18.11.2024).
- Türköz, Ş. (2016). Küresel Terörizm Sorununa Güvenlik Perspektifli Bir Yaklaşım, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.9, s.2. 153-162.
- Yamakoglu, C. (2001). Derin düşünce düşüşte Anarşi ve Terör Yükselişte, Eser 9, Ankara: Takav Matbacılık.
- Yetim, H. T. (2020). Kahire Konuşmasından Obama Doktrinine: Tek Lider Üç Farklı Ortadoğu Politikası, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.38, 113-133.
- Yıldızoglu, E. (2002). Dinozorun Kuyruđu... 11 Eylül ve İstanbul: Yeni Roma, Remzi Kitabevi.
- Yurtsever, S. (2023). Ülkelerin Uluslararası/Bölgesel Örgütlerin Terörizmle Mücadele Siyasaları. Ed. Murat Aslan, Türkiye'nin Terörizm İle Mücadelesi Kavram, Süreç ve Yöntem, 11-72.

